

VOLKSBOEKEN IN HET ONDERWIJS EEN LIJST VAN VERBODEN BOEKEN VAN DE BRUGSE BISSCHOP ANTOON TRIEST UIT 1621

Marc THERRY, aspirant N.F.W.O.

In haar belangwekkend artikel over Antoon Triest als bisschop van Brugge, verschenen in de vorige jaargang van dit tijdschrift, maakt Els Pieters melding van een lijst van volksboeken, die door bisschop Triest op 12 september 1621 als ongeschikt voor het onderwijs worden bestempeld¹.

De auteur noemt slechts enkele titels, zodat de lezers die geïnteresseerd zijn in de volledige opsomming, op hun honger blijven. Daarom publiceren wij hier dit, bij ons weten, nog niet eerder uitgegeven document in zijn geheel, vergezeld van een korte toelichting².

Reeds in 1612, n.a.v. de uitvaardiging van de *Keure ende ordonnancie omme de librariers, prenters, schoolmeesters ende schoolvrouwen der stede van Brugghe*, werd op gezag van Triests voorganger K.-F. de Rodoan, naast een opsomming van aanbevolen titels, ook een lijst opgesteld van 18 Nederlandstalige boeken

1. E. PIETERS, *Antoon Triest als bisschop van Brugge (1616-1620). Bijdrage tot de religieuze en mentaliteitsgeschiedenis*, in *Handelingen van het Genootschap voor geschiedenis gesticht onder de benaming Société d'émulation te Brugge*, dl. CXIX, 1982, blz. 53. De lijst bevindt zich in BISSCHOPPELIJK ARCHIEF BRUGGE, reeks B, nr. 12, *Acta episcopatus*, f. 82v-83r, 12 september 1621.

2. Voor algemene gegevens en literatuurverwijzingen i.v.m. de volksboeken in het onderwijs eind 16de en begin 17de eeuw, zie L. DEBAENE, *De Nederlandse volksboeken. Ontstaan en geschiedenis van de Nederlandse prozaromans, gedrukt tussen 1475 en 1540*, Antwerpen, 1951, vnl. blz. 322-324.

waarvan de Brugse leerkrachten geen gebruik mochten maken³. De hier gepubliceerde «index» van 12 september 1621 is daar een gulle uitbreiding van : hij telt maar eventjes 57 titels, waaronder 47 Nederlandstalige en 10 Franstalige.

Er kan bij aangestipt dat vijf boeken die in 1612 ongeschikte lectuur worden genoemd, in deze lijst van 1621 niet meer voorkomen⁴. Waarom, is niet zo meteen duidelijk. Misschien was er ondertussen een «gekuiste» versie van die werken verschenen, maar in dat geval is het verwonderlijk dat in 1621 niet gewaarschuwd wordt voor de oudere uitgaven. Het «verbeteren» van volksboeken, met het oog op hun gebruik in het onderwijs is in die tijd vrij frekwent. Zo bevat de Gentse *Tafel ofte lijstje van de boecken die in de scholen zullen moghen gheleert worden en gheen andere*, in 1622 uitgegeven op last van de kort tevoren tot bisschop van Gent benoemde Antoon Triest, o.m. 16 titels die een merkteken meekregen ter aanduiding «datse eertijds verboden, maer nu wel ghecorigeert en toeghelaten zijn»⁵. De meeste ervan staan in de hier voorgestelde lijst van Triest als bisschop van Brugge (1621) als verboden lectuur vermeld⁶.

3. A.-C. DE SCHREVEL, *Statuts de la gilde des libraires, imprimeurs, maîtres et maîtresses d'école, à Bruges. 19 janvier 1612*, in *Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre*, dl. LII, 1902, vnl. blz. 138-177 en 265-302. (De opsomming van de 18 verboden boeken blz. 175, met commentaar blz. 268-282).

4. Het betreft m.n. Clamides en Clærmonde, Den jonghen Jacke, Jan van Parys, Teurdanck en Reynaert de Vos.

5. De lijst is, althans voor zover het Nederlandstalige boeken betreft, opgenomen in O. DAMBRE, *De dichter Justus de Harduyn (1582-1641). Een biographische en letterkundige studie*, (*Université de Gand. Recueil de travaux publiés par la Faculté de philosophie et lettres*, fasc. 58), Gent-Parijs, 1926, blz. 323-327 (citaat blz. 323).

6. M.n. Destructie van Jerusalem, 1618 ; Fabulen van Esopus, 1615 ; Galien rhetore, 1619 ; Historien van Brasiliën, 1622 ; Jan Mandevyl, 1619 ; 't Leven van S. Anna, 1622 ; Manierlycke zeden, 1617 ; Den rudder met de zwane, 1619 ; De seven blydschappen van onse Lieve Vrouwe, 1622 ; De verduldighe Helena, 1617 ; Den vermaerden Jason, 1620 ; Den vromen Hercules, 1619 ; De vier heemskinderen zijn in 1619 De vrome vier helmskinderen geworden (titels en jaartallen zijn ontleend aan O. DAMBRE, *o.c.*, blz. 324-327 ; de jaartallen wijzen op het jaar van uitgave van de «verbeterde» versie). Ook van Reynaert de Vos wordt in die lijst een bewerkte, toegelaten versie vermeld, gedrukt in 1621. Ook Der zielen troost, door de Brugse lijst van 1621 verboden, wordt in het bisdom Gent in 1622 toegelaten, althans de recente, gezuiverde drukken ervan, daterend uit 1619 en 1622 (O. DAMBRE, *o.c.*, blz. 326).

Tot slot kan, — voor zover dit niet vanzelfsprekend is voor wie wat vertrouwd is met de toenmalige tijdsgeest, — nog gewezen worden op de motivatie van bisschop Triest bij het veroordelen van een aantal boeken voor het onderwijs. Het betreft, naar zijn aanvoelen, «ongestichtige fabels», die ingaan tegen de «goede manieren ende godtvruchticheyt». De zedelijk-godsdiensige opvoeding vormde in de ogen van de kerkelijke hiërarchie de kern van een goed basisonderwijs⁷.

Syn Eerweerdicheyt, omme redenen hem moverende, ende bij-sunder op dat de ioenckheyt van syn bisdom met haer eerste Leeringe meer mach indrinken Leeringen van goede manieren ende godtvruchticheyt dan ijdele ongestichtige fabels, heeft geradich gevonden noch eenige andere boeken te verbieden (soo hij verbiet mits desen) boven de gene die by syn laetste ordonnantie verboden sijn geweest⁸. De welcke altsamen hier onder worden gedenommeert, met expresse inhibitie dat die aen de ioenckheyt niet en sullen mogen worden geleert nochte oock alhier vercocht worden, op peyne van arbitraire correctie. Ende syn dese bouken⁹: Historie van Brasilien, Parthenelopes¹⁰, Malegijs, Amadis de Gaule, Margriete van Limborch, Olivier van Castilien, Mariken van Nimmeghen, Het Bagynken van Pa-

7. Concrete bezwaren tegen welbepaalde boeken vindt men geformuleerd in een Antwerpse «index» van verboden schoolboeken getiteld *Censura libellorum scholasticorum, quos Reverendissimus Dominus Joannes Malderus Episcopus Antverpiensis vetuit praelegi vel etiam divendi. Anno 1621*, uitgegeven in E. VAN HEURCK, *De Vlaamsche volksboeken, (Volkserf-reeks, nr. 1)*, uit het Frans vertaald door J. TRUYTS, Brussel, 1944, blz. 199-206.

8. Een vroegere soortgelijke ordonnantie vanwege bisschop Triest, waarnaar hier blijkbaar verwezen wordt, heeft, voor zover kon worden nagegaan, geen spoor nagelaten.

9. Alle Nederlandstalige boeken in deze lijst staan vermeld in L. DEBAENE, o.c., met uitzondering van Bokatius, Onselive vrouwe clachte ofte Palmensondach, De huere vande doot, Der zielen troost, Fabulen van Aesopus, Manierlyke zeden, Genouchelyke exempelen ofte klucht bouck, De seven blijschepen van onse liefve vrouwe, Historie van Ste Anna, de lxxj nieuwicheden.

Er dient op gewezen dat L. Debaene zich vooral heeft toegelegd op de inventarisatie van de prozaromans («fictieve wereldlijke verhalen,...», zie ID., o.c., blz. 23).

10. Partinoples genoemd door ID., o.c., blz. 227.

rijs, *Griselas*¹¹, *Robrecht den Duyvel, de bouken van Bokatius*¹², *Wlspigel, Den sack der konsten, Pyramis en Thisbe, Sandryn ende Lancelot, Aurelius ende Isabella, Floris ende Blanchefleur, Onselive vrouwe clachte ofte Palmensondach, De huere vande doot, Frederick van Genuen, Destructie van Troyen, De vier hems kinderen, Jason ende Hercules, Den ridder met de swaene, Galien Rhetor, Der zielen troost, Destructie van Hierusalem, Jan Mandevyl*¹³, *Fabulen van Aesopus, Manierlyke zeden, De verduldige Helena*¹⁴, *Genouchelyke exempelen ofte klucht bouck, Turcas ende Floretta*¹⁵, *V[a]lentyn ende Ourson, De seven blijshepen van onse liefve vrouwe, Pieter van Provencen, Beuvyn ende Suciane*¹⁶, *Historie van Ste Anne, Alexander van Mets, Den Ridder Geilmi*¹⁷, *Florent ende Lion, Pontus ende Sidonie, De schoone Lionelle*¹⁸, *Melusine, Hugo van Bourdeaux, De 7 wysen van Roomen, De lxxj nieuwicheden, Richardt sans poeur*¹⁹, *Les dialogues de marchandise, Trois comédies francoises d'Antoyne Tyron, Les heures de récréation, Doctrinael de la sapience, Les douse dialogues, Institution de la femme Chrestienne, Les vies des trois maries, La civilité péurile non émen-dée, L'instruction pour tous Etats.*

11. Griseldis genoemd door ID., o.c., blz. 62-66.

12. Boccaccio.

13. Het betreft een populair reisverhaal, zogezezd geschreven door Jan van Mandeville, zie L. DEBAENE, o.c., blz. 251.

14. Door ID., o.c., blz. 235, vermeld als deel van De vrouwen-pearle.

15. Turias ende Floreta genoemd door ID., o.c., blz. 173-178.

16. ID., o.c., blz. 41, citeert uitgaven van 1504 en 1563 met als titel : Buevijn van Austoen.

17. Waarschijnlijk wordt Den ridder Galmy bedoeld, waarvan ID., o.c., blz. 217, geen Nederlandse druk kent en alleen enkele vermeldingen in censuurlijsten kan citeren (o.a. in die van de bisschop van Antwerpen, Malderus, uit 1621).

18. Leonella ende Canamorus genoemd door ID., o.c., blz. 208.

19. Ook in het Nederlands gedrukt, o.d.t. Rijckaert zonder vreese, zie ID., o.c., blz. 230-231.